

Несиелік ресурстарды қалыптастыру көздері

PhD, доцент Досжан Р.Д

Дәріс жоспары:

1. *Банктің жарғылық қоры*
2. *Резервтік қор*
3. *Арнайы мақсаттағы қорлар*
4. *Бөлінбеген пайда*
5. Мерзімді депозиттер
6. Талап етілгенге дейінгі депозиттер
7. Ресурстарды тартудың депозиттік емес көздері

Коммерциялық банктердің несиелік ресурстары

Тартылған қаражаттар

Меншікті қаражаттар

01

Меншікті ресурстар

Өз қаражаты айқын құқықтық негізге және функционалдық айқындылыққа ие бола отырып, бұл банктердің шығындары мен банкроттығы туындаған жағдайда салымшылар мен кредиторларға өтемақы төлемдерін жүзеге асыруға; банктердің міндеттеріне сәйкес операциялардың көлемі мен түрлерін қолдауға мүмкіндік беретін банкті дамытудың қаржылық базасы.

Меншікті ресурстар

Банктің жарғылық капиталы

Банктің жарғылық қоры (капиталы) қатысушылардың (заңды және жеке тұлғалардың) салымдары есебінен толығымен қалыптастырылады және олардың міндеттемелерін қамтамасыз ету қызметін атқарады. Ол өмір сүрудің экономикалық негізін жасайды және банкті заңды тұлға ретінде құрудың міндетті шарты болып табылады.

Резервтік қор

Резервтік қор. Қалыптастыру көзі-пайдадан алынатын аударымдар, ол жүргізілетін операциялар бойынша банктің ықтимал шығындарын жабуға және оның жұмыс істеу тұрақтылығын қамтамасыз етуге арналған.

Арнайы мақсаттағы қорлар

Арнайы мақсаттағы қорлар банктің иелігінде қалған таза пайданы бөлу нәтижесінде қалыптасады және таза пайданы белгілі бір мақсаттарға пайдалану процесін көрсетеді.

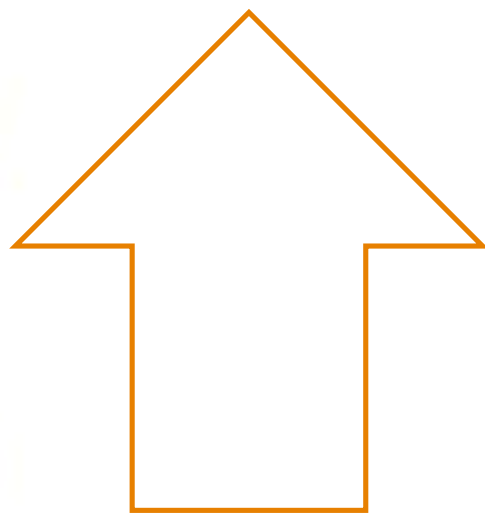
Арнайы мақсаттағы қорлар

Бөлінбеген пайда – бұл барлық төлемдер мен шегерімдерден кейін қалған коммерциялық банктің пайдасы.

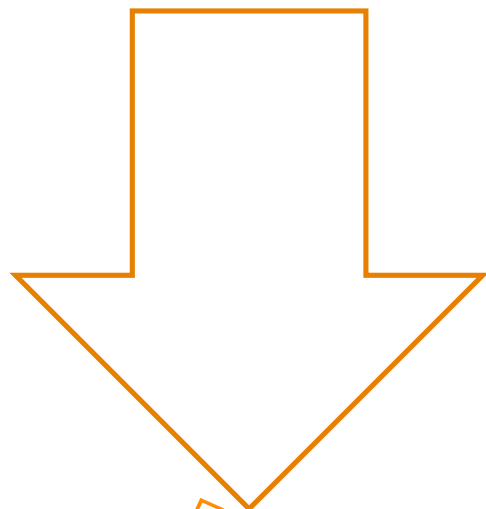

02

Тартылған ресурстар

Депозиттік

Депозиттік емес

Депозиттік тартылған ресурстар

Мерзімді депозиттер

Мерзімді депозиттер депозиттік ресурстардың ең тұрақты бөлігін білдіреді – бұл пайыздық төлеммен қатаң белгіленген мерзімге депозиттік шоттарға есептелетін ақша. Олар бойынша төлем мөлшерлемесі салымның мөлшері мен мерзіміне байланысты.

Сәлеметсізбе!
Депозитімдегі
ақшаны шешіп
алайын деп едім

Сәлеметсізбе! Сіз
белгіленген
мерзімге дейін
ақшаны шешіп
ала алмайсыз
немесе
белгіленгеннен аз
пайыз шартымен
шеше аласыз

Талап етуіне дейінгі депозиттер

Талап етуіне дейінгі депозиттер
– бұл салым иелерінің бастапқы талап етуіне байланысты әр түрлі құжаттар арқылы қолма-қол ақшаларын алатын әр түрлі шоттардағы қаражаттар.

Сәлеметсізбе!
Депозитімдегі ақшаны шешіп алайын деп едім

Сәлеметсізбе!
Әрине, сіздің депозиттік шотыңыздан ақша алу және салу шектеусіз жүзеге асады

Ресурстарды тартудың депозиттік емес көздері

Банкаралық нарықта
қарыз алу

Облигациялар
шығарылымы

26,7 трлн тенге

5- Дәріс-Несиелік ресурстарды қалыптастыру көздері

Дәріс жоспары:

1. *Банктің жарғылық қоры*
2. *Резервтік қор*
3. *Арнайы мақсаттағы қорлар*
4. *Бөлінбеген пайда*
5. Мерзімді депозиттер
6. Талап етілгенге дейінгі депозиттер
7. Ресурстарды тартудың депозиттік емес көздері

Коммерциялық банктердің ресурстары – бұл белсенді операцияларды жүргізу үшін пайдаланылатын меншікті және тартылған қаражат жиынтығы.

Коммерциялық банктердің несиелік ресурстарына мыналар кіреді:

- Банктің меншікті ресурстары;
- Тартылған ресурстар.

Банк ресурстарының ерекше нысаны банктің меншікті ресурстары (қаражаты) болып табылады. Өз қаражаты айқын құқықтық негізге және функционалдық айқындылыққа ие бола отырып, бұл банктердің шығындары мен банкроттығы туындаған жағдайда салымшылар мен кредиторларға өтемақы төлемдерін жүзеге асыруға; банктердің міндеттеріне сәйкес операциялардың көлемі мен түрлерін қолдауға мүмкіндік беретін банкті дамытудың қаржылық базасы.

Банктің меншікті ресурстарының құрамында мыналар бар:

- жарғылық;
- резервтік;
- арнайы мақсаттағы қорлар;
- несиелер, бағалы қағаздар және өзге де активтер бойынша резервтер;
- басқа арнайы қорлар;
- жыл бойы бөлінбеген пайда.

Банктің меншікті қаражатының негізгі элементі – жарғылық капитал.

Банктің жарғылық қоры (капиталы) қатысушылардың (заңды және жеке тұлғалардың) салымдары есебінен толығымен қалыптастырылады және олардың міндеттемелерін қамтамасыз ету қызметін атқарады. Ол өмір сүрудің экономикалық негізін жасайды және банкті заңды тұлға ретінде құрудың міндетті шарты болып табылады. Жарғылық қордың мөлшері, оны қалыптастыру тәртібі банктің жарғысында айқындалады. Жарғылық капиталдың сомасы заңмен шектелмейді, бірақ банктің тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін Ұлттық Банк ең төменгі мөлшерді белгілейді.

Резервтік қор. Оның шамасы жарғылық қорға пайызбен белгіленеді (15% - дан төмен емес мөлшерде). Қалыптастыру көзі-пайдадан алынатын аударымдар, ол жүргізілетін операциялар бойынша банктің ықтимал шығындарын жабуға және оның жұмыс істеу тұрақтылығын қамтамасыз етуге арналған. Резервтік қорды барлық банктер міндетті түрде «Акционерлік қоғамдар туралы» және «Банктер және банк қызметі туралы» заңдарға сәйкес құрады.

Арнайы мақсаттағы қорлар банктің иелігінде қалған таза пайданы бөлу нәтижесінде қалыптасады және таза пайданы белгілі бір мақсаттарға пайдалану процесін көрсетеді.

Несиелер, бағалы қағаздар және өзге де активтер бойынша резервтер жекелеген банк операциялары бойынша тәуекелдерді жабу және осылайша жинақталған резервтер есебінен шығындарды өтеу жолымен банктердің орнықтылығын қамтамасыз ету мақсатында құрылады. Бұл резервтердің шамасы, бір жағынан, банк активтерінің сапалы құрылымын, екінші жағынан, әсіресе таза пайдадан құрылған резервтік қорлар бөлігінде (мысалы, бірінші топтың несиелері бойынша ықтимал шығындарға арналған резервтер) банктің беріктік қорын көрсетеді.

Банктер амортизациялық аударымдар арқылы басқа да арнайы қорлар құрады: «Негізгі құралдардың тозуы», «Арзан және тез тозатын заттардың тозуы», сондай-ақ пайдадан құрылатын экономикалық ынталандыру қорлары. Банктің арнайы қорларына Үкіметтің шешімдері бойынша жүргізілетін негізгі қорларды қайта бағалаудан алынған қаражат; банктің акцияларды олардың бірінші иелеріне номиналдық құнынан артық сатуынан түскен қаражат және т. б. жатады.

Бөлінбеген пайда – бұл барлық төлемдер мен шегерімдерден кейін қалған коммерциялық банктің пайдасы.

Банктер ресурстарының негізгі бөлігін тартылған ресурстар (қаражат) құрайды, олар белсенді банк операцияларын жүзеге асыру үшін ақша қаражатына барлық қажеттіліктің 80-нен 90% - на дейін жабады. Тартылған қаражаттың ең көп мөлшері банктің меншікті капиталына байланысты. Әр түрлі елдерде меншікті капитал мен тартылған қаражат арасындағы арақатынастың әртүрлі стандарттары бар: 1:10-дан 1:100-ге дейін. Мысалы, Швейцарияда бұл қатынас 1:12, ал Жапонияда — 1:83.

Коммерциялық банктер несие ресурстарының негізгі үлесін пассивті операциялар, тартылған қаражат арқылы қалыптастырады. Олардың мәні әр түрлі салымдарды тарту, басқа банктерден несие алу, жеке бағалы қағаздарды шығару, сондай-ақ банк ресурстарының өсуіне әкелетін басқа да операцияларды жүргізу болып табылады.

Барлық тартылған ресурстарды жинақтау әдісі бойынша келесідей топтастыруға болады:

- депозиттік;
- депозиттік емес.

Коммерциялық банктердің тартылған ресурстарының көп бөлігі депозиттер, яғни жеке және заңды тұлғалардың клиенттері: кәсіпорындар, серіктестіктер, акционерлік қоғамдар белгілі бір шоттарға салған және олар шот режимі мен банк заңнамасына сәйкес пайдаланатын ақша қаражаты болып табылады.

1-суретте коммерциялық банктердің депозиттік ресурстары ұсынылған.

Мерзімді депозиттер депозиттік ресурстардың ең тұрақты бөлігін білдіреді – бұл пайыздық төлеммен қатаң белгіленген мерзімге депозиттік шоттарға есептелетін ақша. Олар бойынша төлем мөлшерлемесі салымның мөлшері мен мерзіміне байланысты.

Мерзімді салымның иесі оған келісілген мерзім аяқталғаннан кейін ғана билік ете алатындығы ақшаны мерзімінен бұрын алу мүмкіндігін жоққа шығармайды. Алайда, бұл жағдайда клиент салым бойынша пайыз мөлшерін төмендетеді.

Депозиттерді басқа белгілер бойынша жіктеуге болады: мерзімі, салымшылардың түрлері, қаражатты салу және алу шарттары, төленген пайыздар, банктің белсенді операциялары бойынша жеңілдіктер алу мүмкіндігі және т. б.

Талап етілгенге дейінгі депозиттер. Ағымдағы есеп айырысуларды жүзеге асыруға арналған және кез келген сәтте толық немесе ішінара талап етілуі мүмкін. Салымдарды қолма-қол ақшамен де, қолма-қол ақшасыз есеп айырысу түрінде де алуға болады.

Олардың иелері үшін талап етілетін депозиттік шоттардың артықшылығы олардың жоғары өтімділігі болып табылады. Мұндай шоттарға ақша ақшалай түрде көрсетілетін шаруашылық және басқа да операциялардың жүзеге асырылуына қарай есепке алынады және алынады. Негізгі кемшілік – шот бойынша пайыздарды төлеудің болмауы немесе өте төмен пайыз.

Осылайша, талап етілгенге дейінгі депозиттік шоттың ерекшеліктерін келесідей сипаттауға болады:

* жарна салу және ақшаны алу кез келген уақытта қандай да бір шектеусіз жүргізіледі;

* шот иесі банкке шотты пайдаланғаны үшін тұрақты айлық мөлшерлеме түрінде немесе шот бойынша дебеттік айналымға пайызбен комиссия төлейді;

* банк талап етілгенге дейінгі шоттардағы ақшаны сақтағаны үшін төмен пайыздық мөлшерлемелерді төлейді немесе мүлдем төлемейді (есептеулердегі қаражат);

* ақша қолма-қол ақшамен де, есеп айырысу құжаттарын жазып беру жолымен де алынады.

Ресурстарды тартудың депозиттік емес көздері. Мұндай қаражат тартудың ең көп таралған түрлеріне мыналар жатады:

* банкаралық нарықта қарыз алу;

* облигациялар шығарылымы.

Бұл операциялардың негізгі мақсаты банктің өтімді жағдайын жақсарту болып табылады.

Банкаралық қарыздар – бұл коммерциялық банктер иеленетін мерзімді несиелердің бір түрі.

Коммерциялық банктер кез келген заңды тұлға сияқты ресурстарды ұлғайту мақсатында өздерінің бағалы қағаздарын шығаруға құқылы. Негізінен отандық банктер облигациялар шығарады.

Банк қарыздар түрінде немесе ақша нарығында өз қарыздарын сату арқылы алатын қаражат – бұл депозиттік емес тартылған қаражат. Олар депозиттерден ерекшеленеді, өйткені олар, біріншіден, жеке емес, яғни, банктің нақты клиентімен байланысты емес, бірақ нарықта бәсекелестік негізде сатып алынады. Екіншіден, бұл қаражатты тарту бастамасы банктің өзіне тиесілі.

Мұндай ресурстарды негізінен ірі банктер пайдаланады.

2023 жылғы 1 мамырдағы жағдай бойынша Қазақстан Республикасының екінші деңгейлі банктеріндегі депозиттер 17 пайызға немесе 3,9 трлн теңгеге артып, 26,7 трлн теңгеге жетті. Айта кетейік, соңғы 5 жылда бұл сома 80 пайызға артқан.

Статистика 2023 жылғы сәуірде жеке тұлғалардың тартылған депозиттері бойынша орташа банктік сыйақы мөлшерлемесі 13,9 пайызға дейін өскенін көрсетеді. Бұл көрсеткіш 2022 жылы 10,6 пайыз, 2021 жылы 8 пайыз болғанын ескерсек, бұл рекордтық көрсеткіш. Депозиттер бойынша пайыздық мөлшерлемелер 2022 жылдың басынан бері белсенді түрде өсіп келе жатқанын қосамыз.

Зерттеулер көрсеткендей, екінші деңгейлі банктердегі депозиттердің көлемі бойынша алғашқы 5 өңірді Қарағанды облысы (1,1 трлн. теңге), Шымкент (876,1 млрд. теңге) және Қостанай облысы (815,7 млрд. теңге) басқарады. Рейтингті жаңадан ашылған Ұлытау мен Жетісу өңірлері, сондай-ақ Түркістан облысы жапты.

Осылайша, Қазақстан Республикасының екінші деңгейлі банктеріндегі депозиттердің жалпы саны өскенін көрсетті – бұл пайыздық мөлшерлеменің өсуімен де, салымшылардың сенімінің артуына да байланысты.